

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI**  
**MAKTABGACHA VA MAKTAB TA’LIMI**  
**VAZIRLIGI**  
**ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI**

**MAKTABGACHA, BOSHLANG‘ICH VA MAXSUS TA’LIM**  
**METODIKALARI KAFEDRASI**

**ISHLAB CHIQARISHDAN AJRALGAN HOLDA TA’LIM OLISH**  
**SHAKLIDAGI UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANTIRISH MAKTABGACHA**  
**TA’LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIMALAKA OSHIRISH KURSI**  
**UCHUN “MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTIDA BOLALAR**  
**XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHNING HUQUQIY ASOSLARI HAMDA**  
**BOLALARGA NISBATAN ZO’RAVONLIK HOLATLARINING OLDINI**  
**OLISH” MODULI (1.3.) BO‘YICHA**

# Ma’ruza matnlari

Tuzuvchi: G.Ortiqova.

Andijon 2026

### 1.3. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslari hamda bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining oldini olish modulining rejasi

|    | Mavzular nomi                                                                             | Jami | Ma'ruza | Amaliy |
|----|-------------------------------------------------------------------------------------------|------|---------|--------|
| 1. | O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari         | 2    | 2       |        |
| 2. | Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining oldini olish | 2    |         | 2      |
|    | Jami:                                                                                     | 4    | 2       | 2      |

### 1.3. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar xavfsizligini ta'minlashning huquqiy asoslari hamda bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining oldini olish modulining dasturi

#### 1-mavzu. O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari (2 soat nazariy mashg'ulot)

O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari. Maktabgacha ta'lim tizimida xavfsiz ta'lim konsepsiyasini joriy etish. Bola huquqlarining qonuniy kafolatlari, bolaning erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqi kafolatlari, ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar huquqlarining qo'shimcha kafolatlari. Bola huquqlari kafolatlarning milliy va xalqaro huquqiy asoslari. Bolalarxavfsizligini ta'minlash.

#### 2-mavzu. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining oldini olish (2 soat amaliy mashg'ulot)

Bolalarning huquqlarini himoya qilish, ularni zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish, bolalarga nisbatan zo'ravonlik sodir etmaslik, ta'limtarbiya jarayonida ijobiy tartib-intizomni saqlash. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bola huquqlarini ta'minlash. Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalar xavfsizligini ta'minlashga oid amaliy mashg'ulotlar.

## **O'zbekiston Respublikasida bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari. (2 soat nazariy)**

O'zbekistonda bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari milliy qonunchilik va xalqaro huquq normalariga tayanadi. Asosiy hujjat Konstitutsiya bo'lib, unda bola huquqlari va manfaatlarini davlat tomonidan kafolatlanishi belgilangan.

Asosiy huquqiy hujjatlar:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: Yangi tahrirda bola huquqlari, uning jismoniy va aqliy rivojlanishi uchun sharoit yaratish davlatning majburiyati sifatida mustahkamlangan.

"Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonun: Bolaning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlashning asosiy mexanizmlarini belgilab beradi.

"Bolalarni zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish to'g'risida"gi Qonun (2024-yil): Bolalarni har qanday ko'rinishdagi zo'ravonlikdan himoya qilish, jabrlanganlarga yordam ko'rsatish va profilaktika choralarini qamrab oladi.

"Oliy Majlisning Bola huquqlari bo'yicha vakili (Bolalar ombudsmani) to'g'risida"gi Qonun: Bolalar huquqlarini himoya qiluvchi mustaqil institutning huquqiy maqomini belgilaydi.

Oila kodeksi: Bolaning oilada yashash va tarbiya olish huquqi, ota-ona va farzandlar o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga soladi.

Xalqaro asoslar:

BMTning "Bola huquqlari to'g'risida"gi Konvensiyasi: O'zbekiston 1992-yilda ushbu konvensiyaga qo'shilgan va uning ijrosi bo'yicha muntazam ravishda hisobotlar taqdim etadi.

O'zbekistonda bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

"Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonun, Oila va Fuqarolik kodekslari hamda xalqaro konvensiyalarga tayanadi. Asosiy maqsad bolaning hayoti, sog'lig'i, ta'lim olishi va rivojlanishini ta'minlash, ularni zo'ravonlikdan himoya qilish va ijtimoiy kafolatlarni kuchaytirishdir.

O'zbekistonda bolalar huquqlarini himoya qilishning huquqiy asoslari quyidagi hujjatlar bilan mustahkamlangan:

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: Bolalarning huquqlari va manfaatlari davlat himoyasida ekanligi kafolatlanadi.

"Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonun: Bolaning yashash, rivojlanish, ishtirok etish va himoyalani huquqlarini belgilovchi asosiy qonun.

Oila kodeksi: Ota-onaning bolalar oldidagi majburiyatlari, farzandlikka olish va vasiylik masalalarini tartibga soladi.

Xalqaro hujjatlar: O'zbekiston BMTning "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasiga qo'shilgan.

Prezident qarorlari va farmonlar: Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish, yetim bolalar va ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lganlarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan.

Ushbu qonunchilik bolalarni jismoniy va ma'naviy zo'ravonlikdan, mehnatdan ekspluatatsiya qilishdan himoya qilishni hamda ta'lim olish va tibbiy yordamdan foydalanishni huquqiy jihatdan ta'minlaydi.

Maktabgacha ta'lim tizimida «Xavfsiz ta'lim» konsepsiyasini joriy etish bolalarning jismoniy va ruhiy sog'lig'ini himoya qilish, muassasalarda xavfsiz rivojlanish muhitini yaratish hamda pedagoglar mas'uliyatini oshirishga qaratilgan. Ushbu konsepsiya PQ-4312-son qaror asosida bolani har tomonlama barkamol tarbiyalash uchun xavfsiz infratuzilma, monitoring tizimi va oila bilan hamkorlikni o'z ichiga oladi.

Asosiy yo'nalishlar va chora-tadbirlar:

Xavfsiz infratuzilma: Maktabgacha ta'lim tashkilotlari (MTT) binosi, jihozlari va hududining sanitariya-gigiyena hamda yong'in xavfsizligi talablariga to'liq javob berishini ta'minlash.

Ruhiy va jismoniy xavfsizlik: Bolalarga nisbatan zo'ravonlikka yo'l qo'ymaslik, psixologik xavfsiz muhitni yaratish va ularning sog'lig'ini doimiy nazorat qilish.

Monitoring va nazorat: Konsepsiyaning amalga oshirilishini tizimli monitoring qilish, hududiy boshqarmalar tomonidan xavfsizlik indikatorlari asosida faoliyatni baholash.

Pedagoglar malakasi: Tarbiyachilarni xavfsiz ta'lim metodikalari va favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga o'qitish.

Oila va MTT hamkorligi: Bola xavfsizligini ta'minlashda ota-onalar bilan hamkorlik texnologiyalarini qo'llash.

Ushbu konsepsiyaning joriy etilishi maktabgacha yoshdagi bolalarni sifatli va xavfsiz ta'lim-tarbiya bilan qamrab olishni kengaytirishga xizmat qiladi. O'zbekistonda bola huquqlarining qonuniy kafolatlari asosiy qomusimiz — Konstitutsiya hamda 2008-yil 7-yanvarda qabul qilingan "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni bilan mustahkamlangan.

Bolaning asosiy qonuniy kafolatlari quyidagilardan iborat:

Yashash huquqi: Davlat har bir bolaning yashash va sogʻlom rivojlanish huquqini taʼminlaydi.

Individuallikka va uni saqlab qolishga boʻlgan huquq: Bola tugʻilgan paytdan boshlab familiya, ism, otasining ismi va fuqarolikka ega boʻlish huquqiga ega.

Erkinlik va shaxsiy daxlsizlik: Har bir bola erkinlik va shaxsiy daxlsizlik huquqiga ega boʻlib, u davlat tomonidan himoya qilinadi.

Fikr bildirish huquqi: Oilada yoki har qanday sud va maʼmuriy muhokama jarayonida bola oʻz fikrini ifoda etishga haqli.

Taʼlim va sogʻliqni saqlash: Davlat bolalarning bepul umumiy oʻrta taʼlim olishini va sifatli tibbiy xizmatdan foydalanishini kafolatlaydi.

Ijtimoiy himoya: Ijtimoiy himoyaga muhtoj bolalar (yetimlar, nogironligi boʻlgan bolalar) uchun uy-joy, ijtimoiy yordam va jamiyatga uygʻunlashish boʻyicha qoʻshimcha imtiyozlar belgilangan.

Oʻzbekiston Konstitutsiyasining 78-moddasiga koʻra, farzandlar ota-onasining nasl-nasabi va fuqarolik holatidan qatʼi nazar, qonun oldida tengdir. Shuningdek, bola huquqlari boʻyicha vakil (Bolalar ombudsmani) instituti ushbu huquqlarning amalda taʼminlanishini nazorat qiladi.

Bolaning erkinlik va shaxsiy daxlsizligi — bu nafaqat huquqiy tushuncha, balki bolaning sogʻlom va mustaqil shaxs boʻlib voyaga yetishi uchun eng muhim poydevordir. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va "Bola huquqlari toʻgʻrisida"gi Konvensiyaga binoan, har bir bola daxlsizlik huquqiga ega.

Bu tushunchani bir necha muhim jihatlarga boʻlish mumkin:

#### 1. Shaxsiy daxlsizlik nima?

Shaxsiy daxlsizlik deganda bolaning jismoniy va ruhiy holatiga begonalarning asossiz aralashmasligi tushuniladi. Bunga quyidagilar kiradi:

Jismoniy daxlsizlik: Bolaga nisbatan har qanday jismoniy zo‘ravonlik, jazolash yoki uning tanasiga ruxsatsiz tegish taqiqlanadi.

Ruhiy daxlsizlik: Bolaning qadr-qimmatini kamsitish, uni haqorat qilish yoki qo‘rqitish daxlsizlikni buzish hisoblanadi.

## 2. Shaxsiy hayot va sir saqlash huquqi

Bolaning ham o‘ziga xos "shaxsiy hududi" bo‘lishi shart. Bunga quyidagilar kiradi:

Yozishmalar siri: Bolaning shaxsiy kundaliklari, telefondagi xabarlar yoki xatlarini uning ruxsatisiz o‘qish (hatto ota-ona tomonidan ham) uning shaxsiy erkinligiga daxl qilish deb baholanishi mumkin.

Shaxsiy hudud: Bolaning o‘z xonasi yoki buyumlariga ega bo‘lishi, ularni o‘zi xohlagandek tartibga solishi uning mustaqilligini oshiradi.

## 3. Fikr bildirish va tanlash erkinligi

Erkinlik — bu faqat ko‘chada yurish emas, balki tanlov qila olish qobiliyatidir.

Bola o‘z fikrini erkin bayon etishi, o‘ziga yoqqan kiyimni tanlashi yoki qiziqqan to‘garagiga borishi uning erkinlik huquqining ko‘rinishidir.

Kattalar bolaning fikrini tinglashi va uni jiddiy qabul qilishi lozim.

Bola huquqlarini himoya qilish mexanizmi

Oila - Ota-onalar bolaning qadr-qimmatini kamsituvchi muomalada bo‘lishga haqli emas.

Maktab - O‘qituvchilar tomonidan jismoniy yoki ruhiy bosim o‘tkazilishi qat’iyan man etiladi.

Jamiyat - Har qanday shaxs bolaga nisbatan zo‘ravonlikni ko‘rsa, davlat organlariga xabar berishi shart.

Bolalar xavfsizligini ta'minlash — bu nafaqat huquqiy majburiyat, balki jamiyatning har bir a'zosi mas'ul bo'lgan kompleks jarayondir. Xavfsizlik bir necha asosiy yo'nalishlarga bo'linadi:

### 1. Jismoniy xavfsizlik va uy sharoiti

Bolaning uyda va ko'chada jismoniy jarohat olmasligi uchun quyidagi choralar ko'rilishi shart:

Xavfli buyumlar: Kimyoviy moddalar, dori-darmonlar va o'tkir asboblarni bolalar qo'li yetmaydigan joyda saqlanishi kerak.

Elektr va gaz: Rozetkalarga maxsus himoya vositalari o'rnatish, gaz moslamalarini nazorat qilish.

Ko'cha harakati: Bolaga yo'l harakati qoidalarini (svetofor, piyodalar o'tish joyi) kichikligidan o'rgatish.

### 2. Kiberxavfsizlik (Internetdagi xavfsizlik)

Hozirgi raqamli asrda bolani internetdagi xavflardan himoya qilish eng dolzarb masalalardan biridir:

Filtrlash: "Ota-ona nazorati" (Parental Control) funksiyalaridan foydalanish.

Shaxsiy ma'lumotlar: Bolaga o'z manzili, maktabi yoki parollarini notanishlarga bermaslikni tushuntirish.

Kiberbulling: Internetda kamsitish yoki qo'rqitish holatlariga duch kelganda, bu haqda darhol kattalarga aytish kerakligini uqtirish.

### 3. Ijtimoiy va psixologik xavfsizlik

Bu bolani notanish shaxslar va zararli ijtimoiy muhitdan himoya qilishni anglatadi. Bu borada "Panty Qoidasi" (Pants Rule) kabi xalqaro metodikalardan foydalanish tavsiya etiladi:

Tana daxlsizligi: Bolaga uning tanasi o'ziniki ekanligini va ruxsatisiz hech kim unga tegishi mumkin emasligini o'rgatish.

"Yo'q" deyishni o'rgatish: Agar notanish kishi (yoki hatto tanish odam) noo'rin harakat qilsa, bola qat'iy "yo'q" deb aytishi va u yerdan ketishi kerak.

Sirlar haqida: "Yaxshi" va "yomon" sirlar farqini tushuntirish (agar sir bolani qo'rqitsa yoki xavotirga solsa, bu — yomon sir).

Xavfsizlikni ta'minlashda asosiy qadamlar

Ta'lim - Bolaga xavf tug'ilganda kimga qo'ng'iroq qilishni (102, 103) o'rgatish.

Ishonch - Bola bilan shunday munosabat o'rnatishki, u har qanday muammo haqida qo'rqmay ayta olsin.

Kuzatuv - Bolaning ijtimoiy tarmoqlardagi do'stlari va real hayotdagi davrasidan xabardor bo'lish.

"Xavfsiz xulq-atvor" qoidalari (Bolaga o'rgatish uchun):

Notanish odamlar bilan hech qayerga bormaslik.

Begonalardan shirinlik yoki sovg'a olmaslik.

Eshik qo'ng'irog'i chalinganda, kattalarsiz eshikni ochmaslik.

Agarda birov kuch ishlatmoqchi bo'lsa, baland ovozda baqirish va yordam so'rash.

Bolaning xavfsizligini ta'minlashda ota-onaning e'tibori va bola bilan bo'lgan ochiq muloqoti eng kuchli qalqondir.

## Nazorat savollari

1. Xalqaro huquqiy asoslar: Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya BMT tomonidan qachon qabul qilingan va ushbu hujjatning asosiy maqsadi nimalardan iborat?
2. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi qonuniga ko'ra, necha yoshga to'lgunga qadar shaxs bola hisoblanadi?
3. Bolaning asosiy yashash va rivojlanish huquqlariga nimalar kiradi? (Kamida 4 ta misol keltiring: masalan, ta'lim olish, sog'liqni saqlash va h.k.)
4. Ota-onasi qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalarning huquqlarini himoya qilishda davlat qanday majburiyatlarni o'z zimmasiga oladi?
5. Agar bolaning huquqlari poymol etilsa, u qayerga yoki qaysi tashkilotlarga murojaat qilishi mumkin? (Bolalar ombudsmani, maktab ma'muriyati va h.k.)

## Test savollari

### Bola huquqlari bo'yicha test savollari

1. Bola huquqlari to'g'risidagi Konvensiya BMT tomonidan qachon qabul qilingan?

A) 1945-yil 24-oktabr

B) 1989-yil 20-noyabr

C) 1991-yil 1-sentabr

D) 2001-yil 10-dekabr

2. O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonuniga ko'ra, bola deb necha yoshga yetmagan shaxsga aytiladi?

A) 14 yoshga

B) 16 yoshga

C) 18 yoshga

D) 21 yoshga

3. Bola huquqlari bo'yicha xalqaro darajadagi asosiy nazorat organi qaysi?

A) YuNESKO

B) BMTning Bola huquqlari bo'yicha qo'mitasi

C) Xalqaro mehnat tashkiloti

D) Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti

4. Bolaning ism va familiya olish, fuqarolikka ega bo'lish huquqi qachondan yuzaga keladi?

- A) Tug'ilgan paytidan boshlab
- B) 7 yoshdan (maktabga chiqqanda)
- C) 16 yoshdan (pasport olganda)
- D) 18 yoshdan

5. O'zbekistonda Bolalar ombudsmani (Bola huquqlari bo'yicha vakil) lavozimi qachon joriy etilgan?

- A) 1992-yil
- B) 2010-yil
- C) 2019-yil
- D) 2023-yil

6. Quyidagilardan qaysi biri bolaning shaxsiy huquqlariga kirmaydi?

- A) Yashash huquqi
- B) Erkin fikrlash huquqi
- C) Mehnat stajiga ega bo'lish huquqi
- D) Shaxsiy daxlsizlik huquqi

7. "Bola manfaatlari — har narsadan ustun" tamoyili nima degani?

- A) Bolalar hamma narsani bepul olishi kerak
- B) Davlat va jamiyat qaror qabul qilayotganda birinchi navbatda bolaning foydasini ko'zlashi shart
- C) Bolalar ota-onasi bilan yashashi shart emas
- D) Bolalar qonun oldida javobgar bo'lmaydi

8. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining nechanchi moddasida davlat bolaning rivojlanishi uchun sharoitlar yaratishi belgilangan?

A) 41-modda

B) 50-modda

C) 77-modda

D) 10-modda

9. Imkoniyati cheklangan (nogironligi bo'lgan) bolalar qanday huquqqa ega?

A) Faqat uyda o'tirish huquqiga

B) Alohida ajratilgan joylarda yashash huquqiga

C) Boshqa bolalar bilan teng ravishda ta'lim olish va jamiyatda ishtirok etish huquqiga

D) Hech qanday huquqqa ega emas

10. Bolaning oilaviy muhitda yashash huquqi buzilganda, uni himoya qilish kimning zimmasiga tushadi?

A) Faqat mahalla raisiga

B) Vasiylik va homiylik organlariga hamda davlatga

C) Faqat qarindoshlariga

D) Maktab direktoriga

Test javoblari (Kalitlar):

1-B, 2-C, 3-B, 4-A, 5-C, 6-C, 7-B, 8-C, 9-C, 10-B.

### **1.3.2.Mavzu: Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga nisbatan zo'ravonlik Maktabgacha ta'lim tashkilotida bolalarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining oldini olish**

O'zbekiston prezidenti 14-noyabr kuni uzoq kutilgan "Bolalarni barcha turdagi zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida"gi qonunni imzoladi.

Qonunni ishlab chiqish bilan 2023-yil oktabr oyidan boshlab prezident huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi, Adliya vazirligi va YUNISEF shug'ullanib kelayotgandi. Qonunning asosiy maqsadi zo'ravonlikning oldini olish, undan jabr ko'rgan bolalar bilan ishlash va oilalarda farovonlikni ta'minlash tizimini yaratishdan iborat. Qonun 2025-yil 15-maydan kuchga kiradi.

Qonunga ko'ra, bolaning hayoti, sog'lig'i, jinsiy daxlsizligi, sha'ni, qadr-qimmatini hamda qonun bilan himoyalangan boshqa huquq va erkinliklariga tajovuz qiladigan, jismoniy yoki ruhiy azob yetkazayotgan yoki yetkazishi mumkin bo'lgan va uning asosiy ehtiyojlariga zid bo'lgan harakatlar yoki harakatsizlik, shu jumladan, internetdan foydalangan holda sodir etilgan harakatlar (harakatsizlik) bolalarga nisbatan zo'ravonlik deb e'tirof etiladi.

Jismoniy zo'ravonlik, jinsiy zo'ravonlik, ruhiy zo'ravonlik, g'amxo'rlik ko'rsatmaslik, ekspluatatsiya qilish va ta'qib etish (bulling) bolalarga nisbatan zo'ravonlikning shakllari bo'lib, qonun bilan taqiqlanadi va ta'qib qilinadi, deyiladi hujjatda.

**Bolalarga nisbatan zo'ravonlik turlari**

Jismoniy zo'ravonlik — bolalarga turli darajadagi tan jarohatlarini yetkazish, ularni xavf ostida qoldirish, hayoti va sog'lig'i uchun xavfli ahvolda bo'lgan bolalarga yordam ko'rsatmaslik.

Jinsiy zo‘ravonlik — bolaga nisbatan shahvoniy xususiyatga ega bo‘lgan harakatlar qilish orqali uning jinsiy daxlsizligiga tajovuz qilish, shu jumladan: nomusga tegish;  
jinsiy ehtiyojni zo‘rlik ishlatib g‘ayritabiiy usulda qondirish;  
jinsiy aloqa qilishga majburlash;  
16 yoshga to‘lmagan shaxs bilan jinsiy aloqa qilish;  
voyaga yetmagan shaxsni pornografik xususiyatga ega bo‘lgan harakatlarga ijrochi sifatida jalb qilish;  
voyaga yetmagan shaxsni jalb qilgan holda qo‘shmachilik qilish, fohishaxonalar tashkil etish yoxud unga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar sodir etish;  
aldash yoki ishonchni suiiste‘mol qilish yoxud bolaning ojizligidan foydalangan holda shahvoniy xususiyatga ega harakatlarni sodir etish;  
shahvoning shilqimlik, shuningdek, qonunda taqiqlangan, shahvoniy xususiyatga ega bo‘lgan har qanday boshqa jinsiy harakatlar.

Ruhiy zo‘ravonlik — bolalarni haqoratlash, ularga tuhmat qilish, tahdid qilish, ularning sha‘ni va qadr-qimmatini kamsitish, ularni tahqirlash, shuningdek, bolalarning asosiy ehtiyojlarini cheklashga qaratilgan boshqa harakatlarda ifodalangan zo‘ravonlik shakli, shu jumladan zo‘ravonlikdan jabrlanuvchida o‘z xavfsizligidan xavotir uyg‘otadigan, o‘zini himoya qila olmasligiga olib keladigan yoki ruhiy salomatligiga zarar yetkazadigan harakatlar (harakatsizlik).

G‘amxo‘rlik ko‘rsatmaslik — zarur imkoniyatlarga, bilim va ko‘nikmalarga, shu jumladan, buning uchun tegishli xizmatlardan (davlat, tibbiy, ta‘lim, ijtimoiy va boshqa xizmatlardan) foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lgan ota-ona (ular o‘rnini bosuvchi yoki bolaga qarab turgan shaxslar) tomonidan bolaning sog‘lig‘i, jismoniy, aqliy va axloqiy rivojlanishining buzilishiga olib kelishi.

Bolaning asosiy ehtiyojlari — bolaning to‘laqonli rivojlanishi, jismoniy va ruhiy salomatligi uchun oziq-ovqat, uy-joy va boshqa zarur sharoitlar bilan ta‘minlash, xavfsizlik, ta‘lim olish, ijtimoiy aloqalarni o‘rnatish, hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va imkoniyatlarni ro‘yobga chiqarish uchun shart-sharoitlar Zo‘ravonlik turlarini farqlash: Bolalarga nisbatan qo‘llaniladigan

zo‘ravonlikning asosiy shakllarini (jismoniy, ruhiy, jinsiy va g‘amxo‘rlik ko‘rsatmaslik) sanab bering va har biriga bittadan misol keltiring.

Huquqiy asoslar: O‘zbekiston Respublikasining "Bolalarni ularning sog‘lig‘iga zarar yetkazuvchi axborotdan himoya qilish to‘g‘risida"gi qonuni yoki xalqaro

"Bola huquqlari to‘g‘risida"gi Konvensiyaga muvofiq, davlat bolani

zo‘ravonlikdan himoya qilish uchun qanday majburiyatlarni o‘z zimmasiga oladi?

Zo‘ravonlik belgilarini aniqlash: Bolaning xulq-atvoridagi qanday o‘zgarishlar (masalan, tajovuzkorlik, o‘ziga yopilib olish, uyqu buzilishi) uning ruhiy yoki jismoniy zo‘ravonlikka uchrayotganidan dalolat berishi mumkin?

Kiber-zo‘ravonlik (Cyberbullying): Internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali bolaga nisbatan amalga oshiriladigan tazyiqlarning xavfli tomonlari nimada va ota-onalar farzandini raqamli dunyoda qanday himoya qilishlari kerak?

Harakatlar algoritmi: Agar siz bolaga nisbatan zo‘ravonlik sodir etilayotganining guvohi bo‘lsangiz yoki bu haqda shubhalansangiz, birinchi navbatda qaysi organlarga (masalan, 102, "Ishonch telefonlari", mahalla) murojaat qilishingiz zarur?yaratish.

Bolalarni barcha turdagi zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risidagi qonun imzolandi. Nimalar o‘zgaradi?

Bolalarni barcha turdagi zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risidagi qonunda zo‘ravonlik turlari aniq belgilab berildi. Hujjat jabrlanuvchi bolalar va ularning oilalarini qo‘llab-quvvatlash hamda maktablarda zo‘ravonlikning oldini olish choralarini ko‘zda tutadi.O‘zbekiston prezidenti 14-noyabr kuni uzoq kutilgan “Bolalarni barcha turdagi zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi qonunni imzoladi.

Qonunni ishlab chiqish bilan 2023-yil oktabr oyidan boshlab prezident huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi, Adliya vazirligi va YUNISEF shug‘ullanib kelayotgandi. Qonunning asosiy maqsadi zo‘ravonlikning oldini olish, undan jabr ko‘rgan bolalar bilan ishlash va oilalarda farovonlikni ta‘minlash tizimini yaratishdan iborat. Qonun 2025-yil 15-maydan kuchga kiradi.

Qonunga ko‘ra, bolaning hayoti, sog‘lig‘i, jinsiy daxlsizligi, sha’ni, qadr-qimmatini hamda qonun bilan himoyalangan boshqa huquq va erkinliklariga tajovuz qiladigan, jismoniy yoki ruhiy azob yetkazayotgan yoki yetkazishi mumkin bo‘lgan va uning asosiy ehtiyojlariga zid bo‘lgan harakatlar yoki harakatsizlik, shu jumladan, internetdan foydalangan holda sodir etilgan harakatlar (harakatsizlik) bolalarga nisbatan zo‘ravonlik deb e’tirof etiladi.

Jismoniy zo‘ravonlik, jinsiy zo‘ravonlik, ruhiy zo‘ravonlik, g‘amxo‘rlik ko‘rsatmaslik, ekspluatatsiya qilish va ta’qib etish (bulling) bolalarga nisbatan zo‘ravonlikning shakllari bo‘lib, qonun bilan taqiqlanadi va ta’qib qilinadi, deyiladi hujjatda.

#### Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik turlari

Jismoniy zo‘ravonlik — bolalarga turli darajadagi tan jarohatlarini yetkazish, ularni xavf ostida qoldirish, hayoti va sog‘lig‘i uchun xavfli ahvolda bo‘lgan bolalarga yordam ko‘rsatmaslik.

Jinsiy zo‘ravonlik — bolaga nisbatan shahvoniy xususiyatga ega bo‘lgan harakatlar qilish orqali uning jinsiy daxlsizligiga tajovuz qilish, shu jumladan: nomusga tegish;

jinsiy ehtiyojni zo‘rlik ishlatib g‘ayritabiiy usulda qondirish;

jinsiy aloqa qilishga majburlash;

16 yoshga to‘lmagan shaxs bilan jinsiy aloqa qilish;

voyaga yetmagan shaxsni pornografik xususiyatga ega bo‘lgan harakatlarga ijrochi sifatida jalb qilish;

voyaga yetmagan shaxsni jalb qilgan holda qo‘shmachilik qilish, fohishaxonalar tashkil etish yoxud unga nisbatan uyatsiz-buzuq harakatlar sodir etish;

aldash yoki ishonchni suiiste’mol qilish yoxud bolaning oqibligidan foydalangan holda shahvoniy xususiyatga ega harakatlarni sodir etish;

shahvoning shilqimlik, shuningdek, qonunda taqiqlangan, shahvoniy xususiyatga ega bo‘lgan har qanday boshqa jinsiy harakatlar.

Ruhiy zo‘ravonlik — bolalarni haqoratlash, ularga tuhmat qilish, tahdid qilish, ularning sha’ni va qadr-qimmatini kamsitish, ularni tahqirlash, shuningdek,

bolalarning asosiy ehtiyojlarini cheklashga qaratilgan boshqa harakatlarda ifodalangan zo‘ravonlik shakli, shu jumladan zo‘ravonlikdan jabrlanuvchida o‘z xavfsizligidan xavotir uyg‘otadigan, o‘zini himoya qila olmasligiga olib keladigan yoki ruhiy salomatligiga zarar yetkazadigan harakatlar (harakatsizlik).

G‘amxo‘rlik ko‘rsatmaslik — zarur imkoniyatlarga, bilim va ko‘nikmalarga, shu jumladan, buning uchun tegishli xizmatlardan (davlat, tibbiy, ta‘lim, ijtimoiy va boshqa xizmatlardan) foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lgan ota-ona (ular o‘rni bosuvchi yoki bolaga qarab turgan shaxslar) tomonidan bolaning sog‘lig‘i, jismoniy, aqliy va axloqiy rivojlanishining buzilishiga olib kelishi.

Bolaning asosiy ehtiyojlari — bolaning to‘laqonli rivojlanishi, jismoniy va ruhiy salomatligi uchun oziq-ovqat, uy-joy va boshqa zarur sharoitlar bilan ta‘minlash, xavfsizlik, ta‘lim olish, ijtimoiy aloqalarni o‘rnatish, hayotiy ko‘nikmalarni rivojlantirish va imkoniyatlarni ro‘yobga chiqarish uchun shart-sharoitlar yaratish. Bolalarni ekspluatatsiya qilish — boladan iqtisodiy, jinsiy va boshqa maqsadlarda foydalanish, shu jumladan, odam savdosi, g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlarga va tilanchilik qilishga jalb etish, jinsiy ekspluatatsiya, shuningdek, nikohga yoki er-xotin bo‘lib yashashga majburlash, ma‘lum bir diniy ta‘lim olishga undash, har qanday shaklda mehnatga majburlash uchun jismoniy yoki ruhiy ta‘sir o‘tkazish kiradi.

Ta‘qib qilish (bulling) — bir guruh bolalar yoki bitta bola tomonidan boshqa bolaga yoki bolalarga nisbatan haqoratli laqablardan foydalanishi, u bilan har qanday muloqotni rad etishi, uning mulkini tortib olishi va zarar yetkazishi, jismoniy, ruhiy yoki aqliy xususiyatlarini omma oldida muhokama qilishi, sha‘ni va qadr-qimmatini kamsitishi yoki sog‘lig‘i va hayotiga zarar yetkazishi, shu jumladan, internet orqali amalga oshiriladigan uzoq muddatli ruhiy va jismoniy tajovuzkor ta‘sir o‘tkazishidir.

Hujjatda davlat bolalarni zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish uchun huquqiy, ma‘muriy, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa choralarni ko‘rishi, shu jumladan, bola va uning oilasini qo‘llab-quvvatlashi hamda bolalarga nisbatan zo‘ravonlik holatlarini aniqlash va oldini olish, zo‘ravonlik holatlari

haqida xabar berish, ushbu holatlarni tergov qilish, aybdorlarni javobgarlikka tortishning muqarrarligini ta'minlash, zo'ravonlik qurbonlarini rehabilitatsiya qilish, ularning huquqlarini tiklash va ijtimoiy moslashtirishni ta'minlash mexanizmlarini yaratishi kerakligi belgilangan.

O'zbekiston prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi bolalarni zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish sohasidagi vakolatli davlat organi etib tayinlandi.

#### Zo'ravonlik qurbonlarining huquqlari

Har qanday turdagi zo'ravonlikdan jabr ko'rgan bola zo'ravonlikdan jabrlanuvchi deb tan olinadi. Zo'ravonlik qurboni quyidagi huquqlarga ega:

zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoyalaniish;

o'ziga nisbatan zo'ravonlik sodir etilganligi yoki tahdid qilinganligi to'g'risida davlat organlariga, tashkilotlariga yoxud sudga bevosita yoki qonuniy vakili orqali ariza bilan murojaat qilish;

tekin huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ruhiy, tibbiy va boshqa yordam olish,

shu jumladan, ishonch telefoni orqali ko'rsatiladigan yordam olish;

davlat organlariga himoya orderi berish to'g'risidagi talab bilan bevosita yoki

o'zining qonuniy vakili orqali murojaat qilish, himoya orderi shartlari buzilgan taqdirda esa bu haqda xabar berish;

zo'ravonlik oqibatida yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni qoplash.

Bola huquqlarini himoya qilish uning ota-onasi yoki vasiylari, vasiylik va homiylik organlari, prokuror yoki sud tomonidan amalga oshiriladi

Zo'ravonlikdan jabrlanuvchi va uning qonuniy vakili moddiy va ma'naviy zararni qoplash to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilganda qonunga muvofiq davlat bojini to'lashdan ozod etiladi

#### Bolalarni zo'ravonlikdan himoya qilish choralari

Qonun bolalarni zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish bo'yicha umumiy va individual chora-tadbirlarni belgilab beradi.

Umumiy chora-tadbirlarga bolalar uchun xavfsiz muhit yaratish, zo‘ravonlik omillarining oldini olish va bartaraf etish, oilalarni qo‘llab-quvvatlash, bolalar huquqlari to‘g‘risida xabardorlikni oshirish va ularni buzganlik uchun javobgarlik masalalari kiradi.

Individual chora-tadbirlar:

himoya orderini berish;

zo‘ravonlikdan jabrlangan va uning sodir etilishi xavfi ostida bo‘lgan bolalarga huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ruhiy, tibbiy yordam ko‘rsatish;

zo‘ravonlikdan jabrlangan va uning sodir etilishi xavfi ostida bo‘lgan bolalar oilalarini mustahkamlash va qo‘llab-quvvatlash;

zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan yoki zo‘ravonlik sodir etilishi xavfi ostida bo‘lgan bolani, uning hayoti yoki sog‘lig‘iga bevosita xavf tug‘ilganda, ota-onasidan (ulardan biridan) yoki vasiylaridan olib qo‘yish;

bolalarga nisbatan zo‘ravonlik sodir etgan shaxslarning zo‘ravon xulq-atvorini o‘zgartirish bo‘yicha tuzatish dasturlaridan o‘tishi;

sog‘liq, jinsiy erkinlik, oila, yoshlar va axloqqa qarshi jinoyatlar sodir etgan shaxslarning huquqlarini cheklash.

Bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilish bo‘yicha yakka tartibdagi choralarni qo‘llash uchun asoslar:

zo‘ravonlik qurbonining yoki uning qonuniy vakilining murojaati;

jismoniy yoki yuridik shaxslarning xabarlari;

davlat organlari xodimlari tomonidan bolalarga nisbatan zo‘ravonlik sodir etilgani yoki sodir etishga urinish holatlari bevosita aniqlanganda;

ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlardagi e‘lonlar.

Bolalarga nisbatan zo‘ravonlik holatlarining oldini olish, maslahat berish va yordam choralari to‘g‘risida xabardor qilish uchun butun O‘zbekiston bo‘ylab kechayu kunduz ishlaydigan maxfiy ishonch telefoni tashkil etiladi.

Zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan va uni sodir etish xavfi ostida bo‘lgan bolalarni aniqlash

Ijtimoiy himoya milliy agentligi boshqa davlat organlari bilan hamkorlikda zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan bolalarni aniqlashda ishtirok etadi, bunday bolalarni hisobga oladi va bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilish bo‘yicha individual choralar qo‘llanilishini ta‘minlaydi.

O‘ziga nisbatan zo‘ravonlik sodir etilishi xavfi ostida bo‘lgan toifalarga quyidagilar kiradi:

yetim bolalar va ota-ona qaramog‘idan mahrum bo‘lgan bolalar;

o‘z hayoti yoki sog‘lig‘iga tahdid soladigan yoxud bolalarni ta‘minlash, tarbiyalash, ularga ta‘lim berish va ularni parvarish qilish talablariga javob bermaydigan sharoitlarda turgan bolalar;

qarovsiz va nazoratsiz qolgan bolalar;

ijtimoiy xavfli vaziyatda bo‘lgan bolalar;

nogironligi bo‘lgan bolalar, shu jumladan, ruhiy va jismoniy rivojlanishida nuqsonlari bo‘lgan bolalar;

ota yoki onasi (ularning o‘rnini bosuvchi shaxslar) ruhiy holati buzilganligi va narkologik kasalliklari sababli dispanser hisobida turgan bolalar;

bolani yolg‘iz tarbiyalayotgan ota yoki onaga nisbatan qamoqqa olish tarzidagi ehtiyot chorasi qo‘llanilgan yoki ozodlikdan mahrum qilish tarzidagi jazo chorasi qo‘llanilgan bolalar;

ota yoki onasi tomonidan ma‘lum turdagi jinoyatlar (masalan, onaning yangi tug‘ilgan bolani qasddan o‘ldirishi, o‘z joniga qasd qilish darajasiga yetkazish, qiynoqqa solish va jinsiy erkinlikka qarshi jinoyatlar) yoki huquqbuzarliklar (g‘ayriijtimoiy xatti-harakatlarga jalb qilish, tilanchilik, fohishalik) sodir etilgan bolalar;

g‘ayri ijtimoiy xulq-atvorli bolalar;

fohishabozlik bilan shug‘ullanadigan bolalar.

Bolalarni zo‘ravonlikdan himoya qilish ustida ishlayotgan davlat organlari va tashkilotlari, jismoniy va yuridik shaxslar hamda sudlar zo‘ravonlikdan jabrlangan yoki uning sodir etilishi xavfi ostida bo‘lgan bolalar to‘g‘risida faktlar aniqlangan taqdirda, bu haqda zudlik bilan vakolatli organlar va ichki ishlar organlariga xabar berishi shart.

Ichki ishlar organlari bolalarga nisbatan zo‘ravonlik to‘g‘risida og‘zaki yoki yozma xabar olganlarida bunday xatti-harakatlarga chek qo‘yish va ularning oldini olish bo‘yicha kechiktirib bo‘lmaydigan choralarni ko‘rishlari, shuningdek bu haqda Ijtimoiy himoya agentligiga xabar berishi shart.

Zo‘ravonlik sodir etish natijasida bolaning hayoti yoki sog‘lig‘iga bevosita xavf tug‘ilganda quyidagi choralar ko‘riladi:

zo‘ravonlik sodir etgan shaxsni ma‘muriy tarzda ushlab turish;

himoya orderini berish;

bolani qaramoqdan olib qo‘yish.

#### Himoya orderi

Himoya orderi zo‘ravonlikdan jabrlanuvchini himoya qiladi va aybdorlarga yoki zo‘ravonlik sodir etish bilan tahdid qiluvchilarga ta’sir choralarini qo‘yadi. U ichki ishlar organlari tomonidan zo‘ravonlik yoki tahdid fakti aniqlangandan keyin 24 soat ichida sud tomonidan uzaytirish imkoniyati bilan 30 kungacha muddatga beriladi. Uning ijrosini nazorat qilish ichki ishlar organlari zimmasiga yuklatilgan.

O‘zbekiston prezidenti huzuridagi Ijtimoiy himoya milliy agentligi bolalarni zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish sohasidagi vakolatli davlat organi etib tayinlandi.

#### Zo‘ravonlik qurbonlarining huquqlari

Har qanday turdagi zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan bola zo‘ravonlikdan jabrlanuvchi deb tan olinadi. Zo‘ravonlik qurboni quyidagi huquqlarga ega:

zo‘ravonlikning barcha shakllaridan himoyalanish;

o'ziga nisbatan zo'ravonlik sodir etilganligi yoki tahdid qilinganligi to'g'risida davlat organlariga, tashkilotlariga yoxud sudga bevosita yoki qonuniy vakili orqali ariza bilan murojaat qilish;

tekin huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ruhiy, tibbiy va boshqa yordam olish, shu jumladan, ishonch telefoni orqali ko'rsatiladigan yordam olish;

davlat organlariga himoya orderi berish to'g'risidagi talab bilan bevosita yoki o'zining qonuniy vakili orqali murojaat qilish, himoya orderi shartlari buzilgan taqdirda esa bu haqda xabar berish;

zo'ravonlik oqibatida yetkazilgan moddiy va ma'naviy zararni qoplash.

Bola huquqlarini himoya qilish uning ota-onasi yoki vasiylari, vasiylik va homiylik organlari, prokuror yoki sud tomonidan amalga oshiriladi.

Zo'ravonlikdan jabrlanuvchi va uning qonuniy vakili moddiy va ma'naviy zararni qoplash to'g'risidagi ariza bilan sudga murojaat qilganda qonunga muvofiq davlat bojini to'lashdan ozod etiladi.

Bolalarni zo'ravonlikdan himoya qilish choralari

Qonun bolalarni zo'ravonlikning barcha shakllaridan himoya qilish bo'yicha umumiy va individual chora-tadbirlarni belgilab beradi.

Umumiy chora-tadbirlarga bolalar uchun xavfsiz muhit yaratish, zo'ravonlik omillarining oldini olish va bartaraf etish, oilalarni qo'llab-quvvatlash, bolalar huquqlari to'g'risida xabardorlikni oshirish va ularni buzganlik uchun javobgarlik masalalari kiradi.

Individual chora-tadbirlar:

himoya orderini berish;

zo'ravonlikdan jabrlangan va uning sodir etilishi xavfi ostida bo'lgan bolalarga huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, ruhiy, tibbiy yordam ko'rsatish;

zo'ravonlikdan jabrlangan va uning sodir etilishi xavfi ostida bo'lgan bolalar oilalarini mustahkamlash va qo'llab-quvvatlash;

zo'ravonlikdan jabr ko'rgan yoki zo'ravonlik sodir etilishi xavfi ostida bo'lgan bolani, uning hayoti yoki sog'lig'iga bevosita xavf tug'ilganda, ota-onasidan (ulardan biridan) yoki vasiylaridan olib qo'yish;

Himoya orderida quyidagi cheklovlar nazarda tutilishi mumkin:

zo‘ravonlikdan jabrlanuvchiga nisbatan zo‘ravonlik sodir etishni taqiqlash;  
zo‘ravonlik sodir etgan yoki uni sodir etishga moyil bo‘lgan shaxsga zo‘ravonlik qurboni bilan aloqa qilishni taqiqlash (ish joylarida va ta’lim muassasalarida bilvosita aloqaga ruxsat beriladi);  
zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning zo‘ravonlik qurboni bilan bir xonada yoki transport vositasida yolg‘iz qolishini taqiqlash;  
zo‘ravonlik sodir etgan shaxsga zo‘ravonlik qurbonini davolash, maslahat berish, joylashtirish xarajatlarini qoplash majburiyatini yuklash zo‘ravonlik qurbonlariga yordam ko‘rsatish bo‘yicha maxsus markazga, yetkazilgan moddiy zararni qoplash, shuningdek ma’naviy zararni kompensatsiya qilish;  
zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning muayyan joylarga borishini taqiqlash;  
zo‘ravonlik sodir etgan shaxsga narkologik kasallikdan ambulatoriya yoki statsionar davolanish kabi majburiyatlarni yuklash;  
zo‘ravonlik sodir etgan shaxsning turar joy maydonidan yoki uning zo‘ravonlik qurboni yashayotgan qismidan foydalanish, o‘qish yoki ish joyiga yoxud uning boshqa joylariga yaqinlashish huquqini vaqtincha cheklash.

Zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan bolalarga yordam ko‘rsatish

Zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan va uni sodir etilishi xavfi ostida bo‘lgan bolalarga huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy, psixologik, tibbiy yordam ko‘rsatilishi kerak, bu quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

bolaning rivojlanishiga ta’sir qiluvchi ruhiy yoki jismoniy jarohatning salbiy ta’sirini kamaytirish;

hayot sifatini oshirish va ruhiy-hissiy osoyishtalikni ta’minlash;

oila a’zolari, tengdoshlari bilan munosabatlardagi xulq og‘ishlarining oldini olish yoki oqibatlarini bartaraf etish;

sog‘liqni tiklash va mustahkamlash;

bolaning jamiyatda, shu jumladan tengdoshlari guruhida, oilaviy muhitda reabilitatsiyasi va ijtimoiy moslashuvini yengillashtirish;

zo‘ravonlik sodir etgan shaxsdan moddiy zararni qoplash va ma‘naviy zararni kompensatsiya qilish choralarini ko‘rish;  
yuridik yordam ko‘rsatish, huquqiy axborot va maslahatlar berish;  
zo‘ravonlik sodir etgan yoki bunga moyilligi bo‘lgan shaxs bilan muloqotni cheklash yoki unga to‘sqinlik qilish;  
vaqtinchalik xavfsizlik va g‘amxo‘rlikni ta‘minlash;  
xavfsiz boshpana berish.

Qonunda, shuningdek, bolalar zo‘ravonlikdan jabr ko‘rgan oilalarni mustahkamlash va qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha xizmatlar ham nazarda tutilgan: zo‘ravonlik sodir etishda aybdor shaxsning hissiy barqarorligini ta‘minlash, shuningdek, uning ota-onalik salohiyatini, javobgarligini va xatti-harakatlarining oqibatlarini anglashi uchun ijtimoiy, psixologik, pedagogik qo‘llab-quvvatlash; oila a‘zolarining huquqiy savodxonligini oshirish;  
zo‘ravonlik sodir etgan shaxsda ruhiy kasallik aniqlangan taqdirda psixiatriya yordami ko‘rsatish;  
narkologik kasalliklarga chalingan ota-onalarning narkologiya muassasalarida majburiy davolanishini ta‘minlash;  
oilalarning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashga ko‘maklashish, jumladan, ishga joylashishga yordam berish, tadbirkorlikka jalb qilish, bolalarga nisbatan zo‘ravonlik sodir etilishiga bilvosita ta‘sir ko‘rsatgan iqtisodiy qiyinchiliklarni bartaraf etish uchun kasbiy tayyorgarlik.

Bolani ota-onadan olib qo‘yish

Bolaning hayoti va sog‘lig‘iga bevosita xavf tug‘ilganda, Ijtimoiy himoya agentligi bolani ota-onasidan yoki uning vasiyligidagi shaxslardan zudlik bilan olib qo‘yish choralarini ko‘rishi mumkin.

### **Test savollari**

1. Bolalarga nisbatan "ruhiy zo‘ravonlik" deganda nima tushuniladi?  
A) Bolani urish yoki jismoniy jarohat yetkazish  
B) Bolani haqorat qilish, kamsitish va uni qo‘rqitish

C) Bolani oziq-ovqat va kiyim-kechak bilan ta'minlamaslik

D) Bolani maktabga yubormaslik

2. O'zbekistonda bola huquqlarini himoya qilish bo'yicha eng oliy hujjat qaysi?

A) Fuqarolik kodeksi

B) Oila kodeksi

C) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va "Bola huquqlari to'g'risida"gi qonun

D) Mehnat kodeksi

3. Bolaning ehtiyojlariga (ovqat, gigiyena, tibbiy yordam) e'tiborsiz bo'lish zo'ravonlikning qaysi turiga kiradi?

A) Jismoniy zo'ravonlik

B) Ruhiy zo'ravonlik

C) G'amxo'rlik ko'rsatmaslik (qarovsiz qoldirish)

D) Iqtisodiy zo'ravonlik

4. "Kiberbulling" deganda nima tushuniladi?

A) Maktabda bolalar o'rtasidagi janjal

B) Internet yoki ijtimoiy tarmoqlar orqali amalga oshiriladigan tazyiq va haqorat

C) Kompyuter o'yinlariga haddan tashqari ruju qo'yish

D) Texnika xavfsizligiga amal qilmaslik

5. Zo'ravonlikka uchragan bolada qanday psixologik o'zgarishlar kuzatilishi mumkin?

A) O'ziga bo'lgan ishonchning ortishi

B) Uyquning buzilishi, qo'rquv va tajovuzkorlik

C) Do'stlari sonining ko'payishi

D) O'qishga bo'lgan qiziqishning keskin ortishi

6. Bolaga nisbatan jismoniy jazo qo'llash (urish, tarsaki tushirish) qanday oqibatlariga olib keladi?

A) Bola intizomli bo'lib o'sadi

B) Bolada qo'rquqlik va muammolarni kuch bilan hal qilish odati shakllanadi

C) Bolaning ota-onasiga bo'lgan hurmati oshadi

D) Hech qanday ta'siri bo'lmaydi

7. Agar bola kutilmaganda begona odamlar bilan gaplashishdan yoki ma'lum bir joyga borishdan qattiq qo'rqsa, bu nimadan dalolat berishi mumkin?

A) Bolaning erkalgidan

B) Bolaning xarakteri shunaqaligidan

C) Shu joyda yoki odam tomonidan zo'ravonlik sodir etilgan bo'lishi mumkinligidan

D) Bolaning charchaganidan

8. Maktabda o'quvchilar o'rtasidagi zo'ravonlik (bullying) aniqlanganda, birinchi navbatda nima qilish kerak?

A) Aybdor bolani hammani oldida jazolash

B) Vaziyatni e'tiborsiz qoldirish, bolalar o'zlari kelishib oladi deb hisoblash

C) Maktab ma'muriyati va psixologni jalb qilgan holda xavfsiz muhit yaratish

D) Jabrlangan bolaga maktabga kelmaslikni maslahat berish

9. Bolalarni internetdagi zararli ma'lumotlardan himoya qilishning eng samarali usuli qaysi?

A) Internetni butunlay taqiqlash

B) Bolani nazorat qilmaslik

C) "Ota-ona nazorati" dasturlarini o'rnatish va raqamli savodxonlikni o'rgatish

D) Faqat tunda foydalanishga ruxsat berish

10. O'zbekistonda zo'ravonlikka uchragan yoki qiyin ahvolda qolgan bolalar va ayollar uchun mo'ljallangan "Ishonch telefoni" raqami necha?

A) 1148

B) 103

C) 105

D) 101

To'g'ri javoblar kaliti: 1.B

2. C

3.C

4.B

5.B

6.B

7.C

8.C

9.C

10.A